

SÄRTRYCK

FESTSKRIFT TILL

Per Henrik Lindblom

~ ~ ~

Johanna Niemi-Kiesiläinen

Tomt prat, igen?

Om straffprocessens modeller och funktioner

Inledning

Processens funktioner har varit en stor passion i Per Henrik Lindbloms vetenskapliga verksamhet. Den största kontributionen har han gett till diskussionen om civilprocessens funktioner men hans insats i frågan om straffprocessens funktioner har varit likaväl betydelsefull. För det första har han troget genom åren hållit rättskyddsfunktionen vid sidan av funktionen att förverkliga straffansvar, även när den förstnämnda har varit hotad.¹ För det andra har han analyserat funktionsvandeln i längre tidsperspektiv, i synnerhet i artikeln *Tes, antites och syntes* från år 1984.²

Jag vill i denna artikel utveckla diskussionen om straffprocessens funktioner litet vidare. I introduktionen skall jag göra en kort överblick på det hur man ser straffprocessens funktioner i doktrinen. Därefter skall jag diskutera dessa sammanfattningar och definitioner i ljuset av några utvecklingstendenser inom straffprocessen, i synnerhet tvångsmedlens förändrade roll och åklagarens nya uppgifter. Min slutsats är att försök att definiera en enhetlig funktion för hela straffprocessen har små chanser att lyckas. Då skall jag med

¹ Se i synnerhet *Tomt prat? Reflexioner om straffprocessens funktion och de allmänna värderingarna bakom straffprocessuella tvångsmedel 1983/1993*.

² Se också artikeln *Processen – bara en formsak* från år 1980(1993). Intresset för förhållandet mellan samhällsvecklingen och processrätten är egentligen närvarande i allt som Per Henrik Lindblom har skrivit och har därför haft en stor betydelse för hur jag ser på processen och processrätten i dag.

hjälp av Herbert Packers processmodeller ta ett steg mot att förena diskussioner om deltagarnas roller med funktionsdiskussionen. I sista avsnittet skall jag göra en skiss för att differentiera mellan funktionerna av olika aktörer och olika skeden i straffprocessen.³

Straffprocessens funktioner i doktrinen

Den tidiga straffprocessen fyllde en uppgift som enligt nutida språkbruk kunde kallas för tvistlösningsfunktionen. Inblandning av centralmakten i konfliktlösningen var föga och kränkningar (brott i modern mening) behandlades i förhandlingarna mellan släkter. Först kyrkans och därefter statens ökade makt och förstärkta inflytande ledde till ökad reglering och centraliserat beslutsfattande, även inom det som vi kallar lagskipning. Olika regleringar kodifierades i 1734 års lag. Enligt Per Henrik Lindblom var 1734 års lag – vad gäller straffprocessens funktioner – ett led i brottsbekämpning (tes).⁴ Brottsbekämpningen var tydligen ett sätt för den nya statsmakten att förstärka sin auktoritet och legitimitet. Enligt Lindblom lyfte processreformen år 1948 fram den tilltalades rättssäkerhet som ett likvärdigt ändamål (antites).⁵ Även om detta är allmänt godkänt i den svenska doktrinen och teorin, har röster som krävt ökat brottsbekämpande ständigt hörts. Lindblom har frågat om de presenterar den syntes som man kan urskilja i funktionsdiskussionen. Men som Lindblom själv kanske med en ironisk eller uppgiven ton noterar, är det mera fråga om en tillbakagång än en syntes. Vad jag gör i det följande är kanske ett försök till en syntes.

Lindbloms analys av straffprocessens funktioner⁶ har varit inflytelserik åtminstone i Finland. Man kan göra en skillnad mellan Lindblomensiska processrättare, som ser brottsbekämpningen eller straffrättens förverkligande och rättskyddsfunktionen som likvärdiga funktioner av straffprocessen, och mera traditionella forskare som ger företräde till straffrättens förverkligande. Till den Lindblomensiska gruppen hör professor Antti Jokela, Petri Jääskeläinen samt en del yngre forskare.⁷ Bland annat professorerna Dan Frände och Jyrki Virolainen samt numera vicerättskanslern Jaakko

³ Delar av artikeln har tidigare publicerats på finska i *Matkalla pohjoiseen* (Färden mot norr. Festskrift till Jyrki Virolainen 2003). Jag tackar JuK Nina Roos för översättningen av dessa delar.

⁴ Lindblom 1984/1993 s. 56.

⁵ Lindblom 1984/1993 s. 56–57.

⁶ Se också Lindblom 1983/1993 s. 350.

⁷ Jokela (2000 s. 17) skriver att när huvudfunktioner förverkligande av straffansvar och rättskydd är i konflikt "... måste man åtminstone i dömandet ge preferens åt rättskyddet" (översättning JNK). Se också Jonkka 1992 s. 20–21 och 24–25, Jääskeläinen 1997 s. 147–149, Ervo 1996 s. 60–73, Eerola 1996 s. 23 och Pölönen 2003 s. 27.

Tomt prat, igen?

Jonkka ger företräde till förverkligande av straffansvar.⁸ Till skillnad från svenska doktrinen används dock funktionerna ytterst litet som tolkningsargument i doktrinen.

Den spänning mellan ett allmänt ställningstagande om straffprocessens funktioner och funktionernas praktiska tillämpning som finns i Ekelöfs arbeten har bekymrat mig under en lång tid. I början av Rättegång I tar han ställning för den handlingsdirigerande funktionen. Till skillnad från P. H. Lindblom som alltid håller processarterna isär gör Ekelöf inte i inledningen till Rättegång särskilt stor skillnad mellan civilprocessens och straffprocessens funktioner. Civilprocessens funktioner dominerar diskussionen,⁹ prioriteringen av den handlingsdirigerande funktionen är tydlig och tycks omfatta även straffprocessen. Men när Ekelöf diskuterar olika processrättsliga institutioner, såsom processledningsprinciper,¹⁰ beviskrav eller åtalsbundenhet, utgår han tydligt från att rättskyddsprincipen har företräde framför brottbekämpning.

Kanske även dessa exempel från doktrinen visar att någon enhetlig uppfattning om straffprocessens funktioner knappast kan nås. Men en viktigare fråga är om uppfattningar om processens funktioner reflekteras i praktiken. Jag tar upp två utvecklingstendenser som har lett mig att kritiskt reflektera över diskussionen om straffprocessens funktioner. Dessa är förundersökningens och tvångsmedlens förändrade roll och ändringar i åklagarens roll. Mina exempel kommer från den finska kontext där båda sakområdena har varit föremål för intensivt reformarbete under de senaste åren.

Straffprocessreformer

Den finska straffprocessen har reformerats flitigt under de senaste tjugo åren. I slutet av 1980-talet blev förundersökningsförfarandet och tvångsmedlen föremål för en totalreform. Tio år senare, år 1997, blev domstolsprocessen i brottmål också reformerad i sin helhet. Åklagarväsendet blev omorganiserat samtidigt (1997) och stadgandena om åtalseftergift har blivit ändrade flera gånger under ifrågavarande period. Och nu är det dags att börja utvärdera dessa reformer. I synnerhet tvångsmedel har varit föremål för komplettering och delreformer under perioden.

Per Henrik Lindbloms tes om att rättskyddsfunktionen blev mera framträdande genom den svenska rättegångsreformen år 1948 kan troligen till-

⁸ Virolainen 1995 s. 83–84, *ibid.* 1998 s. 9–10, Frände 1999 s. 8, Jonkka 1991 s. 174.

⁹ En träffande sammanfattning av den svenska funktionsdiskussionen finns i Lindblom 1997/2000 s. 52 s.

¹⁰ Rättegång I s. 64 ss.

lämpas också på den finska reformentusiasmen under 1990-talet. Rättegångsreformen år 1997 som betydde en modernisering av processen var ett skede i en längre reformprocess som har stärkt rättskyddsinstitutioner i flera avseenden. Av särskild betydelse har varit förstärkningen av legalitetsprincipen som betyder att det finns mera utförliga regler om parternas rättigheter och skyldigheter i processen och en tydligare rollfördelning mellan parterna.

Förundersökningens nya omgivning

Det är beträffande utvecklingen inom tvångsmedel som legalitetsprincipens betydelse har varit som störst. Det var självklart när man förberedde de nya lagarna om förundersökning och tvångsmedel på 1980-talet att ingrepp i personliga fri- och rättigheter skulle kunna ske endast med stöd i lag. Denna uppfattning styrktes ytterligare med reformen av grundrättigheter år 1995 som kodifierades i den nya Grundlagen år 1999.

Samtidigt som tvångsmedel har fått en detaljerad reglering i lagtexten har deras antal och användningsområde ökat. Den tekniska utvecklingen har skapat nya behov och nya möjligheter till tvångsåtgärder. Som exempel från Finland kan nämnas att år 1995 fick vi teleavlyssning och teleövervakning och regler om teknisk avlyssning och teknisk övervakning.¹¹ Med polislagen som stiftades samma år reglerades teknisk avlyssning och övervakning i brottsförebyggande polisarbete.¹² Den nya polislagen gav också polisen befogenheter att inhämta information från både myndigheter och privatpersoner och privaträttsliga sammanslutningar. År 1997 reglerades upptagning och registrering av DNA-prov.¹³ Teleövervakning blev möjlig också enligt polislagen år 2001 och samtidigt infördes regler i polislagen om under cover-operationer.¹⁴ Även gamla tvångsmedel har i praktiken fått en ny dimension eftersom man kan ta i beslag sådana kommunikationsmedel som hårddiskar och mobiltelefoner.

Den senaste och största reformen har varit en översyn av förundersökningslagen och tvångsmedelslagen vilken bland annat innebär att flera brott tillfogades i den lista av brott som kan ge anledning till teleavlyssning.¹⁵ Som exempel kan nämnas att grova ekonomiska brott, såsom grovt skattbedrägeri finns på listan efter reformen. Dessutom har nya tvångsmedel, såsom

¹¹ Tvångsmedelslagen (450/1987) kapitel 5a (402/1995).

¹² Polislagen 493/1995 35–36 §.

¹³ Tvångsmedelslagen 6:5 (565/1997).

¹⁴ Polislagen 31a–31d § (21/2001).

¹⁵ Se Regeringens Proposition 52/2002 och lagen 645/2003. Förändringarna trädde i kraft 1.10.2003.

Tomt prat, igen?

inhämtande av uppgifter om mobiltelefonens läge, tagits i bruk. Förutsättningar för användning av gamla tvångsmedel utvidgades; det kanske mest påfallande exemplet är att teknisk avlyssning i hemmet blev möjlig, dock under särskilda förutsättningar. Dessutom sänktes beviskravet för risken för fortsatt brottslighet, undandröjande av bevis eller flykt, från sannolika skäl till anledning att anta i förutsättningarna för anhållande och häktning. Samma sänkning av beviskravet gäller många andra tvångsmedel efter reformen.

Det här är inte ett lämpligt ställe att redogöra för detaljer i den omfattande reformen. Det som intresserar mig här är samspelet mellan brottsbekämpningsfunktionen och rättskyddsfunktionen i förarbeten. Många av reformerna var påtvingade av teknikens utveckling och de huvudsakliga motiveringarna var också tekniska. Svårigheter i brottsutredning spelade en central roll i motiveringarna. Brottslingarna använder ny teknik – mobiltelefon, email, nätet etc. – och polisen behöver motsvarande färdigheter. På sätt och vis är det fråga om en kapplöpning mellan brottslingarna och polisen där polisen alltid löper en risk att hamna på efterkälken. Till exempel, teknisk avlyssning måste vara möjligt också i hemmet eftersom narkotikahandeln har flyttat inomhus och gärningsmannen har lärt sig att undvika telefon som han vet polisen kan lyssna på.¹⁶ En annan central motivering är att brottslig verksamhet hela tiden blir mera organiserad, professionaliserad och internationaliserad.

Alla dessa argument är högst relevanta. Det finns ingen anledning att underskatta det hot som organiserad och internationaliserad brottslighet medför. Jag (som alla andra) tycker att det finns ett legitimt samhällsintresse som kräver att grova brott bör kunna utredas på ett effektivt sätt.

När jag hade skrivit den sista satsen i föregående stycke, var jag tvungen att sluta att skiva i två dagar. Jag kunde inte hitta något fel med den oskyldiga satsen, men ändå hade jag en känsla att just det är fel. Alltså det att jag inte kan se något fel med den. Det där brottsbekämpningsresonemanget är så pass inträngande att man blir liksom dragen in i det. Rättskyddsargument har inte en likadan slagkraft och blir helt marginaliserat i sammanhanget. I synnerhet saknar det styrka när man pratar om människor som har gjort sig skyldiga till förkastliga brott och lever ett brottsligt liv. Diskussionen om organiserad kriminalitet är viktig i sammanhanget eftersom den skapar en bild av människor som lever på ett helt annat sätt och med andra kontakter än vi. Med postmodernt spåkbruk, brottslingen konstrueras som "den andra".

Hotet av brott är verkligt men det är också diskursivt. Det följande citatet illustrerar vilka diskursiva strategier som kan användas. Förarbeten argu-

¹⁶ RP 52/2002 s. 25.

Johanna Niemi-Kiesiläinen

menterar för att teleavlyssning måste tas i bruk i utredning av nya brott, bland annat grov skadegörelse, på följande sätt:

”När det gäller grov skadegörelse kommer teleavlyssning främst att användas vid utredning av planmässiga skadegörelsebrott som har karaktären av sabotage, t.ex. brott som riktar sig mot pälsdjursfarmer och försöksdjurslaboratorier, djur- och livsmedelstransport, vägbyggnadsmaskiner o.dyl. samt av grov skadegörelse som har rasistiska motiv. I synnerhet i sådana fall när dessa brott begås av medlemmar av självständiga grupper som har endast en lös anknytning till varandra är det svårt att utreda brotten om det inte finns möjlighet att undersöka kommunikationen mellan medlemmarna.”¹⁷

De aktivister och naturskyddare, som vi i Finland kallar för ”rävsflickor”, skildras här som deltagare i ”planmässigt ... sabotage”. Genom att nämna ett antal olika objekt, skapar man ett intryck att det är fråga om en lång kedja av upprepade brott mot samhällets centrala institutioner. I en annan diskurs kunde man skildra ”rävsflickor” som naiva och unga djurälskare som ibland väljer fel medel i den vilseledda tron att de på så sätt kan främja sin sak. Men liksom för att tränga bort den sista tanken om idealistiska motiv, blir naturskyddare i propositionen likställda med personer som gör brott för rasistiska motiv. Propositionen skildrar vidare deltagarna som ”medlemmar av självständiga grupper” och skapar därmed ett intryck av organiserad brottslighet. Kontroversiellt nog är dessa ”medlemmar” inte ens kapabla till annat än att etablera ”en lös anknytning till varandra”. Detta är inte ett tecken av låg organisationsnivå eller planeringsförmåga utan en klok strategi för att försvåra polisens arbete och blir då det slutliga argumentet för teleavlyssning!¹⁸

Exemplet illustrerar hur brottbekämpningsdiskursen fungerar. Människor som gör brott skildras som annorlunda, de hör till främmande grupper i samhället (eller utanför), de är ”de andra”. Det är mycket svårt att i en sådan diskussion införa den tanken att en misstänkt skulle kunna vara oskyldig. Det är nog någon som har begått brottet – om inte just den som är misstänkt, så någon annan. Men för oss i medelåldern och i medelklassen är det alltid ”den andra”.

¹⁷ RP 52/2002 s. 24.

¹⁸ Jag vill påpeka här att den diskursanalytiska analysen som jag gör här inte tar ställning till frågan om i vilka brott teleavlyssning bör kunna användas. ”Rävsflickorna” är ett gott exempel eftersom de flesta av oss skulle tveka om de är ett sådant hot mot samhällsordningen att de djärvaste tvångsmedlen måste användas just mot dem. Det berättar mycket om hur man ser hoten i Finland att man kan använda teleavlyssning i förundersökningen av grov skadegörelse och grovt skattebedrägeri men inte av grov misshandel, grov våldtäkt eller vållande av någons död. (En lista om brott för vilka teleavlyssning kan användas finns i Tvångsmedelslagens 5a:2, 402/1995.)

Tomt prat, igen?

Därför syns det mig att brottsbekämpningsfunktionen och rättskyddsfunktionen är oförenliga. De är motsatta. Enligt den härskande doktrinen i Finland borde man göra en intresseavvägning och balansera dessa intressen mot varandra. Det är särskilt problematiskt när samma person eller myndighet måste ta hänsyn till båda intressena. Jag ser det så att så länge som de kriminella är "de andra" för dom (oss), som gör avvägningen, kommer brottsbekämpningsargumentet att väga tyngre.

Åklagarens roll

När vi tänker på processens funktioner, tänker vi vanligen på processen i domstol. Men än så länge har jag diskuterat förundersökning och mitt följande bekymmer gäller åklagarens roll i processen.

Åklagarens uppgifter har ändrat sig betydligt under de senaste årtiondena. För det första har man gett åklagaren befogenheter att besluta om åtgärder vid mindre brott. Strafföreläggande fastställs numera av åklagaren, inte av rätten som tidigare. Åklagarens befogenheter att besluta om åtal skall väckas eller ej, har utvidgats. Vi säger ännu att vi har en absolut åtalsplikt, men undantagen är så många att man kan ifrågasätta om denna beskrivning fortfarande är korrekt. Undantag gäller mindre brott men också – oberoende av brottets allvar – sådana fall där man har åstadkommit en förlikning mellan gärningsman och målsäganden, fall i vilka gärningsmannen har i övrigt handlat för att avstyra eller minimera verkningarna av brottet och fall i vilka hans personliga förhållanden, de övriga följer som brottet medför för honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter ger anledning till åtalsetfergift.¹⁹ Det är tydligt att det är fråga om fall där åklagaren låter brottsbekämpningsfunktionen vika, men orsaken till detta har egentligen inte mycket med rättskyddsfunktionen att göra.

Straffprocessmodeller

Sådana här observationer har lett till att jag har svårt att resonera om straffprocessens funktioner på axeln brottsbekämpning/sanktionsmekanism – rättskydd. En enhetlig funktion för straffprocessen – som skulle vara brottsbekämpning/sanktionsmekanism – trampar alltför lätt rättskyddsintresset, men båda två tycks vara oförenliga. Det leder mig till att skilja mellan olika aktörer och funktioner i processen. I det följande skall jag använda Herbert Packers processmodeller för att göra dessa skillnader. I slutet skall jag försöka förena funktions- och rollfördelningsdiskussionerna.

¹⁹ Lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1:8.

skall ställas på en sådan nivå ”att det inte finns någon skälig misstanke”,³⁸ som visar att det inte är fråga om att utreda sanningen. I brottsutredningen och åklagarverksamhet tar man hänsyn till strävan efter sanningen på många sätt, men den kan knappast ingå i försvararens uppgifter. Vidare, domstolen är beroende av vad parterna har framställt och där finns också en begränsning i strävan efter sanningen.

Följaktligen finner jag det som mest lämpligt att definiera mål för de olika aktörerna i straffprocessen var för sig.³⁹ Jag ställer domstolen inför den uppgiften att trygga förutsättningarna för en rättvis rättegång. Det här innebär både att domstolsförandet skall vara rättvist och att det finns en viss kontroll av de skeden som föregår domstolsförhandlingen. Uppgifterna för straffprocessens aktörer kan preliminärt gestaltas enligt följande schema.

	<i>Syfte</i>	<i>Begränsningsprincip</i>
Polisen	Utredande av brottet	Lagbundenheten
Åklagaren	Förverkligande av straffansvar	Objektivitetsprincipen
Domaren	Rättvisa	Beviströskeln
Den åtalades försvar	Den åtalades intressen	Advokatens ärlighet

Eftersom det nu finns en bild av vilka uppgifter som olika aktörerna har kan man komma tillbaka till den funktion som straffprocessen har som helhet. Nu skall jag specificera syften för straffprocessen så att man skiljer åt de olika skedena. Förutom förundersökningen, åtalsprövningen och rättegången delar jag upp rättegången i förandet och dömande verksamhet. Med hjälp av denna indelning blir den funktionella skillnaden som finns mellan framförandet av bevis och beviströskeln synlig. Denna lösning är inte alldeles

³⁸ Även finska domstolar har börjat använda denna eller liknande formuleringar under de senaste åren. Se HD 2002:47 och 1998:83. Doktrinen har godkänt denna linje redan tidigare; Jonkka 1991 s. 139, *ibid.* 1992 s. 104–105, *ibid.* 1997 s. 302, Virolainen 1995 s. 105, Jokela 2000 s. 344, Frände 1999 s. 338, *ibid.* 1998 s. 1247–1254. För Sverige se Diesen 1994 s. 81–82 och 120–121; Ekelöf IV s. 117, 125.

³⁹ Också Pölönen har hänvisat till att åklagarens och domstolens uppgifter borde hållas isär. Pölönen 2003 s. 27.

Tomt prat, igen?

konsekvent, men denna konstruktion är endast avsedd att vara preliminär. Den nya indelningen i straffprocessens syften kan presenteras i form av följande schema.

<i>Processens skeden</i>	<i>Främsta mål</i>
Förundersökning	Att utreda brottet, förverkligande av straffansvaret
Åtalsprövning	Ett förverkligande av straffansvaret
Rättegången	Rättvis rättegång, rättskydd
Dömandet	Bedöma om beviskrav och brottsrekvisit uppfylls

Källhänvisningar

- Diesen Christian, *Bevisprövning i brottmål*. Juristförlaget, Stockholm 1994.
- Eerola Risto, *Processin ääriivivoja. Johdatusta prosessioikeuden perusteisiin*. Turku 1996
- Ekelöf P.O., *Rättegång IV*. Norstedts, Stockholm 1982.
- Ekelöf P.O. & Boman Robert, *Rättegång I*. Norstedts 1990. Stockholm.
- Ervo Laura, *Ylimmät prosessiperiaatteet*. Lakimiesliiton kustannus 1996.
- Frände, Dan, *Straffprocessrätt*. Forum Iuris, Helsingin yliopisto 1999.
- Frände Dan. *Tuomitsemiskynnyksestä suomalaisessa rikosprosessissa*. LM 1998 s. 1247–1254.
- Jokela Antti, *Uudistuva rikosprosessi*. Kauppakaari 2000.
- Jonkka Jaakko, *Syytekynnys*. Suomalainen lakimisydistys 1991.
- Jaakko Jonkka, *Rikosprosessioikeuden yleisestä opeista*. Rikos- ja prosessioikeudenlaitos, Helsingin Yliopisto 1992.
- Jonkka Jaakko, *Rikosprosessiuudistuksen arviointia*. Oikeus 1997 s. 300–303.
- Jääskeläinen, Petri, *Syyttävä tuomarina*. Suomalainen lakimiesyhdistys 1997.
- Lindblom Per Henrik, *Processen – bara en formsak?* Annales. Kungl. Vetenskapssamhällets i Uppsala årsbok 23/1980. Här citerad ur *Studier i processrätt*, Iustus 1993 s. 17–42.
- Lindblom Per Henrik, *Tes, antites och syntes – perspektiv på processrätten*. SvJT 1984 s. 785–800. Här citerad ur *Studier i processrätt*, Iustus 1993 s. 43–62.

Johanna Niemi-Kiesiläinen

- Lindblom Per Henrik, Tomt prat? Reflexioner om straffprocessens funktion och de allmänna värderingarna bakom straffprocessuella tvångsmedel. Festskrift till Hans Thornstedt 1983. Här citerad ur *Studier i processrätt*, Iustus 1993 s. 343–364.
- Lindblom Per Henrik, Tvekamp eller inkvisition? Reflektioner om straffprocessens samhällsfunktion och grundstruktur. *Svensk Juristtidning* 1999 s. 617–655. Publicerad i *Progressiv process*. Iustus 2000 s. 189–236.
- Lindblom Per Henrik, Processens funktioner – en resa i gränslandet. Festskrift till Stig Strömholm 1997. här citerat Lindblom, *Progressiv process*. Spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen. Iustus 2000 s. 41–86.
- Lindblom Per Henrik, Civilprocessens grundprinciper de lege ferenda. *SvJT* 2000. Här citerad ur *Progressiv process*. Iustus 2000 s. 237–304.
- Lithner Klas, Åklagararbete och åklagarroll. Stockholms universitet 1983.
- Niemi-Kiesiläinen Johanna, Ihmisoikeudet rikosprosessissa. Teoksessa Nieminen Liisa (toim.), *Perusoikeudet Suomessa*. Kauppakaari 1999 s. 149–176.
- Niemi-Kiesiläinen Johanna, Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin. *WSLT* 2000.
- Packer Herbert L., *The limits of criminal sanction*. Stanford 1968.
- Pölonen Pasi, *Henkilötodistelu rikosprosessissa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Robberstad Anne, *Mellom tvekamp og inkvisisjon – Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornaermedes stilling*. Universitetsforlaget, Oslo 1999.
- RP 132/1997 Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till rätts-hjälpslag och därtill ansluten lagstiftning
- RP 52/2002 Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagar om ändring av förundersökningslagen och tvångsmedelslagen samt av vissa lagar som har samband med dem
- Tirkkonen Tauno, *Todistusoikeus*. WSOY 1949.
- Tirkkonen Tauno, *Suomen rikosprosessioikeus*. I. 2 uud. p. WSOY 1969.
- Tirkkonen Tauno, *Suomen rikosprosessioikeus*. II. 2 uud. p. WSOY 1972.
- Virolainen Jyrki, *Lainkäyttö*. Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Virolainen Jyrki, *Rikosprosessioikeus I*. Pandecta 1998.

ISBN 91-7678-546-7
IUSTUS FÖRLAG